

МОДЕЛ НА СВЕТА В НЯКОИ БЪЛГАРСКИ ФОЛКЛОРНИ БАЛАДИ

Светла Дживтерева

гр. Русе

Наблюденията в настоящата работа падат върху баладата „Момче претендент за царския престол”, в която повтарящото се всяка година събитие **смърт – раждане** на царя и царството космос, поради универсалния характер на цикличния модел, лежащ в основата му, се свързва в общ сюжет с други митологични представи, изградени върху сходен модел. Това са годишният ритъм, умиращото и възкръсващо аграрно божество, Богинята майка Земя и нейният Син Слънце, инициационни митове.

Момчето е хвърлено в тъмницата, за да потвърди правата си на цар и бан (във Влашка земя и Богданска). Двойствеността на функциите му съответства на поделеността на отвъдното пространство, а възцаряването му отвъд, се проектира чрез обреда в бъдещото премахване на хаоса и подредба на царството. Затварянето в тъмница е равнозначно на временна смърт и пътуване в Преизподнята. Характеристиките напомнят мястото, където отива момчето-планинче от коледарската благословия.

И в двата случая в Преизподнята е отбелязано присъствието на змия. В коледарската благословия момчето прекарва змия през дрехите си ¹, което е равнозначно на брак с нея. По този начин змията става негова съпруга и помощник и го дарява със способностите, с които то се завръща.

Сходен митологичен модел е отразен в други фолклорни тектове. В баладата „Георги кавалджия” ² змия дарява героя с дърво, което му дава злато, или му става невеста. Замяната на шаманското дръвце (Световната ос) със змия съпруга е във връзка със сцена от Сандъка от Терачина. ³

В приказките ⁴ чрез целувка на спасена от горящо дърво змия героят научава езика на животните, намира заровено имане и става богат, като богатството му се обвързва със знаене на свещена тайна. Функциите на змията в тези текстове свързваме с митологичния кръг около тракийската Хестия, идентифицирана с домашното огнище и центъра, пазителка на царските инсигнии. На обредно равнище заравянето на царското съкровище – Хестия, има смисъл на конструиране на царската територия, а чрез намирането му от бъдещия цар се осъществява избора му от божеството покровител. То е и хипостаза на богатство ⁵. Титлата „ бан” на момчето претендент се извежда от тюркското **bajan** – ‘богат’, посрещнато със славянското „Бог” .

Персонажът момче-претендент се свързва с мита за Богинята майка и нейния Син цар и жрец, кандидат за шаман, който се сдобива със съпруга в облика на змия, с богатство и със способността да тълкува и подрежда.

БЕЛЕЖКИ

1. Живков, Т. Ив. Българската коледарска благословия. В: Известия на Етнографски институт с музей, кн. XV, 1974.

2. Сборник за народни умотворения, т. 60, 186-189.

3. Калоянов, А. Българското шаманство. С., 1995 г., с. 152.

4. Български фолклорни приказки. Каталог. С., 1994, 231-233, No. 670.

5. Маразов, И. Митология на златото. С., 1994, 207-213.